

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
 Editură Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

1

Eroi români transilvăneni, din armata austro-ungară, pe frontul italian (1915-1918)

dr. Augustin Țărău*

După ce Italia devine noul inamic al monarhiei dualiste, la 23 mai 1915, importante efective militare austro-ungare vor fi transferate de pe frontul rusesc și de pe cel sârbesc. Trupele Diviziei 20 Infanterie orădene sunt strămutate în Alpii Carinției, pe poziții aflate la 2.000 de metri altitudine din Munții Vrata, Vrsic și Krn, foarte greu de aprovizionat cu echipament și cu alimente¹, locuri unde și-au găsit sfârșitul foarte mulți soldați².

Avocatul arădean dr. Kell József, aflat pe frontul italian cu soldații români ai Batalionului IV, din Regimentul 33 Infanterie din Arad, trimitea printre primii vești acasă despre condițiile îngrozitoare în care sunt obligați militarii să trăiască și să lupte pe culmile Alpilor Iulieni. El vorbește despre pustiul de piatră seacă al piscului Triglav³, lipsit de orice formă de vegetație și de orice obstacol natural care ar putea oferi o cât de mică protecție soldaților în fața focului slobozit de italieni. „Prin serpentine fără sfârșit, după un marș de o zi și o noapte, sosim pe vârful muntelui uriaș. Regiunea brazilor pitici am lăsat-o deja în urma noastră mai bine de o sută de metri. Stăm în mijlocul unei mări uriașe de stânci, unde numai privim, pretutindeni numai stânci albe, orbitoare. Scumpul pământ, de Dumnezeu binecuvântatul pământ, care oferă odihnă ostașilor istoviți de lupte, care primește în sânul său pe eroul căzut – nu este nicăieri. Pretutindeni numai piatra albă, ascuțită, aspră, neîndurerată, care rănește, taie, lovește și ucide. În afunzimi vecinică zăpadă și gheață” – descrie ofițerul arădean peisajul ostil, ce odinioară stârnea doar interesul științific al geologilor și al naturaliștilor – „Azi, prin minunatele serpentine se transportă tunuri de calibru greu și zilnic 1000 de vite duc trupelor mâncarea și cele de lipsă pentru zidire. Dar când vine bora, și cu mâna-i de gheață mângâie stâncile, Domnul să-ți fie pază! Vântul sfâșietor oprimă răsuflarea bietului soldat, îi mușcă carnea, îi sfredelește oasele. Bunda groasă, hainele de iarnă, albiturile de lână sunt pânză de paiangen în fața gerului negândit de om!”⁴. În asemenea condiții vitrege au fost nevoiți ostașii unității arădene să zădărnicească ofensiva italiană declanșată în a doua săptămână a lunii august 1915.

Artileria italiană a deschis focul în după amiaza zilei de 13 august și, cu o frecvență de 30 de lovituri pe minut, nu s-a oprit până a doua zi la prânz. Micile fortificații ridicare de ostașii români și rețele de sârmă ghimpată întinse de ei au fost spulberate încă din primele ore ale bombardamentului, astfel încât bieții soldații s-au ascuns care cum au putut prin crevasele stâncilor ori s-au lipit pur și simplu de piatra rece a platoului. A urmat primul asalt al infanteriei inamice, vreme de mai bine de o oră și jumătate, s-au dat lupte la baionetă și italienii au fost respinși. A urmat apoi o nouă canonadă, timp de patru ore, și un nou asalt al infanteriei, respins și acesta, și iarăși o ploaie de obuze, până la ora 10 a serii, și apoi un al treilea asalt al infanteriei, încheiat după două ore într-o baie de sânge.

Ofițerul maghiar este copleșit la vederea actelor de vitejie și de sacrificiu săvârșite de subalternii săi români și nu găsește cuvintele potrivite pentru a-și exprima admirația și respectul față de ei. „Unde este acel epitet de laudă care, măcar numai aproximativ, ar putea să caracterizeze pe acești bravi romani? Eroi sunt, bărbați sunt, credincioși patrioți sunt ei toți! Tăcuți, ei rabdă atacul sălbatic al oamenilor și al elementelor”⁵ – așa îi descrie ofițerul pe ardeleni. Este impresionat apoi de tăria de caracter a soldatului român și de dezinhibarea manifestată în fața morții. „Lângă el, o stâncă îl face lat pe camaradul său, colo un granat smulge capul prietenului, ici șrapnelul

* Augustin Țărău, muzeograf la Muzeul Orașului Oradea-Complex Cultural; e-mail: gustav_arhive@yahoo.com

¹ Rózsafi János, *A nagyváradi 4. honvéd gyalogezred hadiútja a Nagy Háborúban*, in „Nagy Háború”, din 6 aprilie 2011

² O statistică aproximativă indică un număr de 1.189 de români ardeleni înhumați în cimitirele militare din nordul Italiei: Casale D'Altamura (165 morți), Trento (109), Avezano (137), Bolzano (54), Udine(56), Piedimelze (69), Totoli (47), Milano (18), alte localități (434). Cf. Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, *Cimitire militare românești din străinătate* (https://www.once.ro/cimitire_rom_str.html)

³ Triglav (în germană *Terglau*, în italiană *Tricorno*) cel mai înalt pisc din *Alpii Iulieni*, azi în Slovenia – n.n., A.Ț.

⁴ *Eroismul Regimentului 33*, în „Unirea”, nr. 100, din 12 octombrie 1915, pp. 2-3

⁵ *Ibidem*

scoate maștele tovarășului, colo pe lespede de piatră tremură încă creierii s(z)burați din capul vecinului său, și el, eroul fără nume, un pas nu dă îndărăt, el persistă până la moarte”⁶ – își ilustrează el nedumerirea.

Avocatul Kell József mai povestește că ardelenii nu se odihneau nici în zilele de repaus, ci purtau în spinare materiale de construcții, de la o distanță de o jumătate de zi, pentru a-și construi adăposturi pentru iarnă „și toate astea le fac voioși și glumind”. Doar dorul de casă îi mai scotea din rutina ostășească. Atunci ei se întristau pentru o clipă, mai ales că tovarășii lor timișoreni, români și ei, și slovaci, care erau cantonați mai la vale, se bucurau mai des de scrisorile și pachetele trimise de familii ori de la concetățeni de-ai lor. „De la izbucnirea războiului, eroii aceștia nu au primit nici un semn de considerație din partea orașului și comitatului lor. Aproape de noi sunt timișoreni și feciori din Cașovia, aceștia tot des au ocaziunea să se convingă de iubirea celor de acasă, căci mereu primesc darurile lor” – reproșă avocatul – „Puțin tutun, o pipă ieftină, un colac de acasă și bucuria-i gata”⁷. Singura lor satisfacție rămânea, pentru arădeni, citarea pe ordinul de zi, făcută de comanda supremă a frontului italian, umbrită și această de cele 40 de cruci sub care zăceau camarazii căzuți cu ocazia ofensivei italiene.

Alte relatări despre groaznicul măcel ce se desfășura pe frontul italian au venit de la preotul militar Longin Corcheș. Tot de la el au sosit însă și știrile privitoare la faptele de vitejie ale românilor ardeleni mobilizați pe diferitele sectoare ale frontului. După ce amintește că pe frontul galițian, unde rușii strigau cu groază „*rumenski, rumenski!*”, atunci când ardelenii porneau la atac spre pozițiile lor, el povestește că același sentiment este încercat și de ostașii italieni. Preotul îl indică drept exemplu pe soldatul sălăjean Colin Moise care, cu doisprezece camarazi de-ai săi, a ținut pe loc trei detașamente italiene, cam la 150 de militari, și apoi le-a pus pe fugă, încât artileria italiană a trebuit să intervină pentru a opri asaltul următorilor ardeleni. Atunci a și fost rănit bravul soldat⁸.

În iulie 1915, regimentele orădene au fost relocate pe platoul carstic de la Doberdo, pe flancul vestic al frontului de la Isonzo, și au fost aruncate imediate în luptă. Aici au fost înregistrate cele mai grele pierderi, pricinuite de lipsa surselor de apă potabilă din zonă, de lipsa obstacolelor naturale care să-i poată adăposti pe soldați din calea ploilor de obuze și gloanțe revărsate neconținut de italieni și apoi din cauza holerei ce a izbucnit de la cadavrele neînchinate care intraseră în putrefacție. Honvezii orădeni au avut de apărut pozițiile înalte de la Monte San Michele. Ei și-au alternat această sarcină cu camarazilor lor din Székesfehérvár. În tranșeele de aici i-a găsit dezghețul și sezonul ploios din martie 1916. Soldații au avut de furcă cu apa care le inunda adăposturile și care trebuia evacuată, încât cu toții erau acoperiți de lutul roșu al platoului, de păreau statui de teracotă. Tot în primăvară s-au dus lupte grele în jurul fortificației medievale de la Doberdo. De pildă, în luna mai italienii au montat și detonat patru mine la baza fortăreței, dar de fiecare dată honvezii orădeni au împiedicat ocuparea ei. De asemenea, la a șasea bătălie de la Isonzo, trupele căpitanului Szilágyi au apărut eroic tunelul „Schönburg” de pe culmile de la Monte San Michele. Apoi trupele austro-ungare s-au retras de pe platoul Doberdo pe cel de la Comeni, după evacuarea sectorului Gorizia (Görz). Locul era mai plăcut aici, iar honvezii orădenii au luptat doar o dată, în satul Nova Vas⁹. Faptele de vitejie ale românilor ardeleni care luptau pe frontul italian au primit și ele elogiile conducerii armatei austro-ungare și au fost răsplătite cu onoruri și medalii. Pe 13 octombrie 1915 au fost decorați 50 de soldați ai Regimentului 43 Infanterie din Caransebeș, aflați cu unitatea la refacere în orașul Jičín (Boemia), pentru curajul și bărbăția dovedite în luptele de la Doberdo de către însuși arhiducele Joseph August al Austriei. La solemnitate a cuvântat în românește căpitanul Marțian Negrea, iar preotul militar Eugen Muntean, originar din Toracu Mic¹⁰, detașat de la Regimentul 61 Infanterie din Timișoara, a oficiat slujba religioasă într-o capelă improvizată din crengi de stejar. Isonul i l-au ținut învățătorii din unitate, dornici să cânte în strună, așa precum o făceau în bisericile din satele lor înainte de începerea războiului. La sfârșitul liturghiei cu toții au rostit într-un glas „Doamne, ajută-ne și întoarce spre bine cursul acestor vremuri ticăloase”, iar la ieșirea din capelă au strigat la unison „Să trăiască!”¹¹. În curând aveau să se întoarcă pe frontul italian. Pe 22 octombrie erau distinși cu decorații și o parte dintre soldații Batalionului IV¹², din Regimentul 33 Infanterie din Arad, tot pentru vitejia dovedită în luptele

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*

⁸ *Eroismul ostașilor români*, în „Unirea”, nr. 89, din 9 septembrie 1915, p. 3

⁹ Rózsafi János, *loc. cit.*

¹⁰ *Torac* (în ungurește *Kistárnok*, în sârbă *Topak*) sat românesc, azi în Serbia, în comuna *Sângeorgiu de Bega* (Žitište), districtul Banatul Central, provincia Voievodina, lângă granița cu România – n.n., A.Ț.

¹¹ *O frumoasă serbare pe câmpul de luptă italian*, în „Unirea”, nr. 104, din 23 octombrie 1915, p. 3

¹² Aceștia au fost: „cu Medalia mare de argint pentru vitejie următorii Românași: sergentul Alexandru Hord din Troaș (care încă în decursul campaniei din Serbia a fost decorat cu Medalia mică de argint pentru ținuta sa bravă). În timpul din urmă a fost avansat la rangul de sergent-major (*feldwebel*), apoi infanteristul Ioan Todoran de la mitraliere. Cu Medalia mică de argint pentru vitejie, următorii: caporalul Gheorghe Ursu din Totvărădia, infanteristul Ioan Crișan și fruntașul Nicolae Debeleacu, din Șiria – care, după cum am amintit, a fost înaintat deodată două grade: până la rangul de sergent. Cu Medalia de bronz pentru vitejie următorii: fruntașul Alexandru Ardelean din Corbești, care a fost înaintat și la rangul de caporal – apoi infanteristul Ioan Bolovan din Pâncota, care a fost înaintat la gradul de fruntaș, apoi infanteristul Lazăr Hord, fratele lui Alexandru, sergent-majorul – și care de asemenea a fost avansat la rangul de fruntaș – apoi infanteriștii Teodor Stepan, Ioan Holca, Petrișor și Gheorghe Oprea”. *O zi de sărbătoare la Batalionul al IV-lea al Regimentului 33*, în „Unirea”, nr. 108, din 6 noiembrie 1915, pp. 2-3

de la Doberdo. Festivitatea și onorurile militare au fost conduse de căpitanul Valer Șandor, iar cuvântarea a fost ținută în românește de căpitanul Alexandru Vlad, tălmăcită simultan în ungurește și nemțește¹³. Dar aprecierile la adresa românilor ardeleni n-au venit doar din partea autorităților militare, ci și de la camarazii de altă etnie alături de care luptau.

*

După un stagiul pe frontul galițian, batalioanele orădene au fost relocalate pe frontul italian, de data aceasta în zona înaltă de la Monte San Gabriele, la nord de Gorizia, sector încătușat de trei cercuri de artilerie ale italienilor, aceștia din urmă reușind să și ocupe așa numitul „nordul limitei de nord” al sectorului. Deși au izbutit în cinci contraatacuri, trupele austro-ungare au reușit cu greu să-și păstreze pozițiile ocupate, pe înălțimile de la Monte del Morte, și apoi cu mari jertfe să preia inițiativa pe cele unsprezece sectoare ale frontului. Colonelul Kratochvil, sub a cărui coordonare s-a desfășurat apărarea muntelui, a ajuns pentru o vreme comandantul Brigăzii 81 și a fost distins cu „Ordinul Maria Terezia” în rang de cavaler¹⁴. Întrebat de un jurnalist orădean despre prestația soldaților din regimentul local, colonelul a declarat că „Românii din acel regiment s-au distins mai ales în timpul războiului al 2-lea și al 3-lea de la Isonzo, se luptă ca niște lei, și totodată spunea că are să mulțamească mult ofițerilor și subofițerilor Români”¹⁵. În februarie 1916, cadetul Földi Aladár, de la Regimentul 43 Infanterie din Caransebeș, ținea să aducă și el laude tovarășilor săi români, prin intermediul ziarului timișorean „Die Zeitung”, pentru devotamentul cu care au apărat pozițiile austro-ungare de la Doberdo. „Românii noștri – scria Földi – se luptă brav, când e foc ei stau în pozițiunile lor, se luptă în condițiunile cele mai grele, perseverenți și tăcuți, și nu se tem. De mi-ar zice cineva că Românul nu e soldat bun, i-aș răspunde: *Eu le cunosc eroismul*. Ei apără foarte isteți pozițiunile noastre. Ei îl lasă pe dușman să se apropie de obstacolele noastre de sârmă și apoi deschid un foc îngrozitor, aruncă granate, iar dușmanul, de mai rămâne vreunul viu, o ia la fugă nebun”¹⁶. O lună mai târziu, cu ocazia celei de a treia bătălii de la Isonzo, infanteristul Nicolae Barbu, de la Regimentul 61 Infanterie din Timișoara, se va angaja într-o acțiune temerară care-i va aduce distingerea cu „Medalia de Aur pentru Vitejie”. Pe un sector al frontului, trupele italiene reușiseră să scoată apărarea austro-ungară de pe poziții și părea că locația va fi definitiv pierdută, când bravul soldat a sărit afară din tranșee și cu mai multe grenade a distrus cuiburile de mitraliere inamice instalate în pozițiile proaspăt cucerite, restabilind astfel vechea configurație a sectorului. Distincția i-a fost prinsă în piept la spitalul militar din Timișoara, fiindcă fusese rănit, de comandantul unității sale, colonelul Hermann de Schramm, iar colegii ofițeri au strâns pentru cei trei copii ai eroului 50 de coroane și lui i-au dăruit tutun și alimente¹⁷. N-a avut același noroc însă cadetul Valeriu Publiu Prodan, de la Regimentul 50 Infanterie Alba Iulia, care a căzut lovit de un glonț în inimă pe un alt sector al frontului italian. Doar cu câteva zile mai înainte scrisese părinților că simte cum îl paște moartea și că este împăcat cu soarta¹⁸. În iunie, unitatea din care făcuse parte a fost subiectul uneia dintre cele mai însemnate victorii de pe front. O companie, condusă de sublocotenentul Cistălan, a pătruns prima în fortăreața de la Casa Ratti¹⁹, însă meritele au fost culese de sublocotenentul austriac Mlaker, după cum titra gazeta de front „Tiroler Soldatenzeitung”²⁰. Pe același front, în sectorul de la Arsierio²¹, și-a pierdut viața avocatul stagiar Demetriu Truția, din Arad, fiul fruntașului naționalist Petru Truția, cadet al aceluiași regiment 50 transilvănean. A zăcut rănit în spitalul militar de la Folgaria²², unde s-a prăpădit și a fost înmormântat în cimitirul local, până vor fi venit părinții să-i ducă trupul și să-l înhumeze în glia strămoșească²³.

Ofensiva italiană de la Doberdo, din vara anului 1916, a debutat cu acțiuni de destabilizare a moralului trupelor austro-ungare, derulate de aviația italiană pe la sfârșitul lunii iulie. Aeroplanelor acestora survolau zilnic liniile frontului și lansau manifeste asupra tranșeeilor, spre a-i convinge pe soldații inamici să nu mai nădăjduiască într-o victorie și să dezerteze. Un asemenea manifest glăsuia: „Rușii au pătruns 50 de km pe teritoriul Ungariei, acesta-i felul în care Dumnezeu îi pedepsește pe cei ce și-au dorit de mult războiul”. Alte manifeste conțineau imagini fotografice cu traiul îndestulător al prizonierilor din lagărele italiene, iar altele conțineau date false în legătură cu ziua începerii ofensivei, lucru ce a determinat conducerea Corpului VII Armată să dispună măsuri

¹³ *Ibidem*

¹⁴ Rózsafi János, *loc. cit*

¹⁵ Colonelul Kratochwili despre români, în „Unirea”, nr. 4, din 13 ianuarie 1916, p. 4

¹⁶ Un străin despre vitejia Românilor în iadul de la Doberdo, în „Unirea”, nr. 12, din 5 februarie 1916, p. 4

¹⁷ „Cel mai viteaz între viteji”, în „Unirea”, nr. 30, din 23 martie 1916, p. 3

¹⁸ + Moarte de erou, în „Foaia Poporului”, nr. 37, din 18 iunie 1916, p. 6

¹⁹ Casa Ratti, fortificație ridicată de italieni pe fosta frontieră cu Austro-Ungaria pentru a opri înaintarea trupelor austro-ungare în sectorul *Arsiero*. Amplasată la 350 de metri altitudine față de zona locuită, a făcut parte din linia de fortificații *Agno-Astico-Posina*, ca a treia linie de apărare a barierei *Asiago*. A fost abandonată de italieni pe 26 mai 1916 sub presiunea „ofensivei de primăvară” declanșate de austro-ungari – n.n., A.Ț.

²⁰ Eroii de la Casa Ratti, în „Foaia Poporului”, nr. 39, din 20 iunie 1916, p. 4

²¹ *Arsiero*, comună în provincia *Vicenza*, regiunea *Veneto*, Italia. Localitatea a fost abandonată în mâinile trupelor austro-ungare pe 18 mai 1916, pe fondul „ofensivei de primăvară” declanșate de forțele austro-ungare, care au ținut-o ocupată din 27 mai până în 16 iunie 1916, când a fost recuperată de italieni – n.n., A.Ț.

²² *Folgaria*, comună în provincia *Trento*, regiunea *Trentino-Alto Adige*, în Italia – n.n., A.Ț.

²³ + *Mort pentru patrie*, în „Foaia Poporului”, nr. 39, din 20 iunie 1916, pp. 3-4

Cetatea Cavalerilor

Palatul Regal

defensive imediate²⁴. Atacul terestru a fost apoi precedat de un baraj intens de artilerie vreme de trei zile, din 4 până în 6 august. S-au tras zi și noapte mii de obuze asupra pozițiilor armatelor austro-ungare, încât văzduhul se umpluse cu nori grei de fum și praf. Pe poziții au mai rămas doar cei din punctele de observații, restul trupelor ascunzându-se prin grote ori retrăgându-se în linia a doua de tranșee, însă foarte mulți au fost îngropați de vii sub mormanele de pământ și piatră dislocate de bombardament. Pe 6 august, în jurul orei 3, italienii și-au schimbat tactica și au lansat proiectile asupra liniei a doua de tranșee și a legăturilor acestora cu adăposturile săpate în munte, cu scopul de a facilita asaltul infanteriei. După o jumătate de oră au și început să se reverse valurile de ostași, care au reușit să producă breșe în liniile de apărare 7-11, însă în sectorul liniilor 12-17 au fost opriți de honvezii de la Székesfehérvár. Încleștarea s-a întins până târziu în noapte, cu pierderi grele de ambele părți. Bihoreni, sub căpitanul Kuszko, au reușit să păstreze peștera Črnci, pe care italienii voiau să o distrugă, întrucât constituia un adăpost natural excelent pentru protecția soldaților și totodată un spațiu larg de depozitare a echipamentelor militare și a proviziilor de război²⁵.

4

Luptele au continuat toată noaptea și în sectorul Monte San Michele, pe cele patru direcții de atac ale italienilor. Aceștia au fost mereu respinși, însă de fiecare dată reveneau cu forțe sporite, deoarece strategia ofensivă lor prevăzuse dublarea sau chiar triplarea efectivelor umane alocate asalturilor, în vreme ce rezervele austro-ungare se împușinau de la o oră la alta. În aceste condiții, pe 7 august la ora 7, comandamentul militar maghiar a luat decizia retragerii generale a trupelor pe linia a doua de apărare în două dintre sectoarele frontului. Încurajați de retragerea inamicului, după trei sferturi de ceas italienii au atacat și mai viguros pe întreaga linia a frontului și au aruncat în luptă alte trupe proaspete. Batalioanele infanteriștilor bihoreni, deși luptau de mai bine de 24 de ore și suferiseră pierderi grele, au primit apoi misiunea de a apăra versantul răsăritean al muntelui. Un obiectiv principal vizat de ofensiva italiană a fost tunelul „Schönburg”, a cărei construire a fost gândită de austrieci, în 1915, cu scopul de a înlesni aprovizionarea frontului cu resurse umane și logistice proaspete în situații de criză. Gura de vest a tunelului, apărată de orădeni, a fost prima ocupată de italieni, după ce apărătorii ei au fost supuși unui atac constant cu proiectile, grenade și aruncătoare de flăcări. S-a născut astfel pericolul ca italienii să cadă în spatele pozițiilor inamice, de aceea comandantul Diviziei 20 Infanterie, generalul Lukachich Géza, i-a telegrafiat personal căpitanului Szilágyi solicitându-i să reziste eroic. Situația s-a înrăutățit și mai mult în după amiaza zilei de 9 august când, după trei zile de atac continuu, italienii s-au apropiat la numai o oră de gura răsăriteană a tunelului. Depozitele de muniții de la intrare au sărit în aer, după ce au fost lovite de artileria inamică, provocând moartea celor aflați în apropiere. Cei rămași în viață, pentru a preveni incendierea tunelului, i-au uns pereții cu noroi amestecat cu urină, fiindcă nu mai aveau rezerve de apă, însă apoi au avut de suferit de pe urma fumului gros ce a năvălit în tunel. Dar pe când bihoreni apărau cu disperare gura tunelului și dolinele din jur, au primit vestea că italienii au străpuns sectorul sudic al frontului, pe la Podgora, au traversat râul Isonzo, au intrat în orașul Gorizia (Görz) și acum avansau spre alte poziții austro-ungare. Apărătorii tunelului au scăpat din încleștarea armată numai pentru că italienii și-au oprit atacul, dar au înțeles că vor trebui să abandoneze nu numai obiectivul, ci întregul platou de la Doberdo, pe care-l menținuseră cu atâtea sacrificii umane. Comandantul armatelor austro-ungare de pe frontul italian, arhiducele Joseph, a decis retragerea generală către Vallona, întrucât presiunea italienilor amenința cu prăbușirea întregului front. Plecarea trupelor s-a desfășurat în noaptea de 9 spre 10 august 1916, pe la ora 2 a dimineții platoul a rămas pustiu, ca după două ore să fie ocupat de italieni²⁶.

Ocuparea orașului Gorizia (Görz), în a șasea bătălie de la Isonzo, a căpătat valoarea unei sărbători naționale în Italia²⁷. Victoria era așteptată și promisă fie de Crăciunul anului 1915, fie de Paștele anului următor, fie de onomastica reginei, Elena de Muntenegru, dar a venit de abia după paisprezece luni. Ea a fost foarte scump plătită, bilanțul la zi indica 870 de mii de morți, 105 mii răniți, 245 de mii bolnavi și 55 de mii de prizonieri. Așa că presa austro-ungară se întreba dacă un asemenea sacrificiu uman ar fi justificat o victorie oarecare, evident că pentru a minimaliza succesul italienilor, cu toate că inventarul pierderilor era cu adevărat cutremurător. La fel de înspăimântătoare erau și cifrele înregistrate de ceilalți aliați ai Italiei, Anglia avea 808.463 de morți, răniți și dispăruți, Franța 3.974.000, iar Rusia 7.071.000²⁸.

După stagiul efectuat pe frontul galițian, Iuliu Maniu este transferat în iunie 1916 pe frontul italian, ca ofițer încadrat la Regimentul 26 austro-ungar (k.u.k), iar în noiembrie 1917 îl găsim pe linia frontului de la Piave. De aici îi scrie fruntașului bănățean Valeriu Braniște despre situația disperată în care se aflau trupele austro-ungare. „Lupte mari care, după toate semnele, se vor înteji – scrie Maniu – Suntem toți în mâna lui Dumnezeu. În el mi-i toată nădejdea”. Aici va fi la comanda unei baterii, din cadrul Regimentului 14 Artilerie, până în 20 septembrie 1918, când își va relua concediul militar, întrerupt de evenimentele din Balcani, și va pleca la Budapesta pentru a se întâlni cu Alexandru Vaida-Voevod și pentru a discuta despre pașii ce-i avea de făcut conducerea mișcării

²⁴ Stencinger Norbert, *A Doberdó-fennsík kiürítése a hatodik isonzói csatában - 1916. augusztus 10*, în „Nagy Háború”, din 10 august 2011

²⁵ *Ibidem*

²⁶ *Ibidem*

²⁷ Giancarlo Finizio, *Fra guerra, aviazione e politica. Giulio Douhet, 1914-1916*, Youcanprint Self-Publishing, Roma, 2017, p. 316

²⁸ *Görz*, în „Unirea”, nr. 83, din 15 august 1916, p. 1

naționale în contextul disoluției statului austro-ungar, după care a plecat la Arad²⁹. Luptele au reînceput cu mare intensitate în a doua jumătate a lunii noiembrie 1916 și pierderile au fost uriașe de ambele părți. Pe fondul „Ofensivei Brusilov”, din vara lui 1916, ostașii din Oradea și din Székesfehérvár sunt transferați iarăși pe frontul rusec, în sectorul Volânia, cu mult mai liniștit decât frontul italian, acalmie ce se va menține până în septembrie 1917³⁰. Toamna anului 1917 aduce cu sine noi evoluții pe frontul italian de pe râul Isonzo. Armatele austro-ungare dețineau pozițiile înalte de la Monte San Gabriele, ce reprezenta cheia apărării sectorului răsăritean de la Gore până la Caporetto. În dimineața zilei de 13 septembrie, toți comandanții unităților militare au fost înștiințați că toate informațiile obținute indică o iminentă ofensivă italiană în zilele următoare și, ca atare, să se aștepte la ce poate fi mai rău. Comandantul Diviziei 20 Infanterie, care se întorsese de puțină vreme de pe frontul galițian din Volânia, trebuia să pregătească o apărare aptă să opună rezistență superiorității copleșitoare a infanteriei și artileriei italiene. Principala direcție a ofensivei italiene s-a îndreptat către pozițiile inamice de la Fonte Hrib și Hermada, de la poalele înălțimilor Monte San Gabriele, pe sectorul sudic al platoului de la Bainsizza-Tolmein. Atacul a debutat cu un foarte intens baraj de artilerie, care a permis pe 23 august trupelor Armatei a II-a italiene să străpungă liniile austro-ungare, să cucerească sectorul Monte Santos și să pătrundă pe platoul de la Bainsizza, printr-o breșă adâncă de 6 km și lată de 15 km., cu intenția de a cădea în spatele inamicului. Austro-ungarii s-au retras însă pe vechile lor poziții de pe linia Log-Lokvec-Monte San Gabriele, acest ultim punct fiind cucerit temporar, pe 4 septembrie, de italieni, însă recuperat în curând de honvezii Regimentului 14. În ultima zi a luptelor celei de a unsprezecea bătălie de la Isonzo, comandantul Diviziei 20 Infanterie Honvezi, general-maiorul Lukachich Géza, a primit sarcina de a prelua apărarea sectorului înalt Monte San Gabriele de la Divizia 57 Infanterie, care suferise pierderi foarte grele și a trebuit retrasă de pe poziții, relocarea regimentelor de infanteriști de la Budapesta, Debrețin, Oradea și Székesfehérvár, urmând să se desfășoare în mare secret, pentru a nu fi dejucate planurile defensive adoptate³¹.

Amenajărilor defensive întocmite de ostașii austro-ungari s-au dovedit inutile în fața potopului de foc lansat de artileria italiană. Sectoare întregi de tranșee au căzut în mâinile inamicilor, încât soldații deznădăjduiți au trebuit să le părăsească și să-și caute adăpost în spatele obstacolelor naturale, oferite cu zgârcenie de înălțimile Monte Santo și Monte Sabotino, ori în craterele formate de exploziile obuzelor inamice. Dar nici acolo nu s-au bucurat de protecția așteptată, pentru că peste noapte italienii au luminat locurile cu faruri uriașe și apoi au luat la țintă orice mișcare ce se desfășura pe teatrul de luptă. Așadar, cele patru batalioane de honvezi orădeni, de sub comanda generalului Lukachich Géza, la care se adăugau baterii ale Brigăzii 20 Artilerie, trei escadroane tehnice, un detașament de faruri, un escadron de rezervă, alcătuit din trupe ale Regimentelor 24 și 34 infanterie, au trebuit să opună rezistență unor forțe italiene cu mult mai numeroase. După cum se va afla după război, în acest sector de front italienii au concentrat trupele Brigăzilor Forli, Abruzzi și Milano, în prima linie, cele ale Brigăzilor Isonzo și Treviso, în a doua linie, și cele ale Brigăzilor Foggia și Girgenti, care rezerve, plus Grupul 5 Infanterie alpină. Confruntările dintre cele două tabere au fost îngrozitoare. Adesea atacatorii se aflau la numai câțiva metri de apărători și au ajuns să lupte la baionetă unii împotriva celorlalți. În cele din urmă soldații monarhiei dualiste s-au retras în ravenele și peșterile fetide, umede și infestate de muște, ale căror guri se aflau sub tirul mitralierelor și mortierelor italiene. Condițiile inumane de trai din aceste adăposturi au avut un efect psihologic distructiv asupra soldaților, motiv pentru care mulți dintre ei au preferat să iasă la contraatac. Așa s-a întâmplat pe 28 septembrie 1917, când honvezii din peștera Geschütz, sub comanda locotenentului orădean Puskás Elek, au încercat să spargă încercuirea italiană din împrejurimile cavernei, cu mari sacrificii, după care au fost nevoiți să se retragă îndărăt. La jumătatea lunii octombrie ei se aflau tot acolo, dar între timp rezervele de hrană s-au diminuat și rațiile zilnice de hrană și tutun au trebuit să fie micșorate. Cei adăpostiți prin ravene au avut de suferit și de pe urma atacurilor aeriene pe care italienii le efectuau de mai multe ori pe zi³². Asediul a durat până pe 24 octombrie, când armatele italiene au cedat în confruntarea de la Caporetto în fața armatelor germane aduse, de pe frontul occidental și de pe cel rusec, în sprijinul aliaților austro-ungari.

În a doisprezecea bătălie de la Isonzo, frontul italian a fost străpuns cu concursul trupelor germane, pe 24 octombrie 1917, iar după patru zile italienii au început să se retragă, așa că în primele zile ale lui noiembrie aliații germani și austro-ungari au traversat Isonzo și au ocupat Monte Tomban, de lângă râul Piave. În iunie 1918, unitățile orădene n-au mai participat la ofensiva armatelor comune, fiind preocupați să apere flancul stâng al propriei Divizii 20, pus în pericol de italienii care traversaseră râul Piave la mijlocul lunii iulie. Apoi, în 24 octombrie, pe fondul mării ofensive aliate, ei au fost atacați de importante forțe italiene, iar după trei zile au atacat și francezii în sudul sectorului de la Monte Perlo. Armatele austro-ungare au început retragerea generală, efectivele honvezilor de la Oradea s-au reunit la Felt, unde s-au re-echipat, după care și-au continuat retragerea până la

²⁹ Ionel Pop, Zaharia Boilă, Matei Boilă, *Amintiri despre Iuliu Maniu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 52

³⁰ Rózsafi János, *loc. cit*

³¹ Stencinger Norbert, *A 20. honvéd gyaloghadosztály harcai a Monte San Gabriele védelmében (1917. szeptember-október)*, în „Nagy Háború”, din 23 ianuarie 2014

³² *Ibidem*

semnarea armistițiului, pe 4 noiembrie, iar în 18 noiembrie 1918 au ajuns cu trenul la Oradea³³. Italienii nu și-au luat măsurile defensive necesare, deși fuseseră informați cu trei zile înainte de iminența ofensivei de către doi dezertori ardeleni (români), și au trebuit să se retragă dincolo de linia de pe râul Isonzo³⁴. Izbânda în fața italienilor a restabilit moralul ostașilor maghiari și le-a trezit iarăși pofta de luptă. O spune soldatul arădean Fischer Otto, care îi scria iubitei sale, pe 4 noiembrie 1917, că-i mulțumește lui Dumnezeu că l-a scăpat cu viață, dar că se va prezenta a doua zi la comandant și va cere ca toți camarazii săi să fie detașați în Ardeal, în părțile secuiești, pentru a lupta împotriva României. „*Duceți-ne peste români!*” – își încheia el epistola³⁵. În februarie 1918, „Biserica și Școala”, organul de presă al Episcopiei Ortodoxe a Aradului, aducea în paginile sale exemplul familiei lui Simion Bâlcu, din cătunul Bâlcu (Cluj), ce ținea de parohia Dângău³⁶, care avea șapte feciori pe frontul italian, pe Dumitru, Onuț, Aurel, Iosif, Ioan, Vasile și Petru, și lăuda exemplul de patriotism al moșilor³⁷. Cotidianul vienez „Reichpost” publica la începutul lui iulie un articol laudativ la adresa vitejiei soldaților români ardeleni ce luptă pe frontul italian de la Asiago, întocmit pe baza mărturiei admirative a unui ofițer maghiar, comandant al trupelor de asalt³⁸. „Eu sunt Maghiar, Săcui, și înainte, de când trăiesc, uram și disprețuiam pe Români, ca cetățeni în cari nu s-ar putea avea încredere (*unverlässliche Bürger*), dar mărturisesc că eram greșit, iar astăzi salut plin de respect pe cel din urmă din soldații mei români: *Das sind Kerle von Gold und Eisen!*”³⁹ – ar fi declarat acesta jurnalului austriac.

Cimitirul militarilor austro-ungari din Trento

(https://www.tripadvisor.com/Attractions-g1493737-Activities-c47-t7-Province_of_Trento_Trentino_Alto_Adige.html)

³³ Rózsafi János, *loc. cit.*

³⁴ Mario Silvestri, *Caporetto, una battaglia e una enigma*, Bureau Rizzoli, 2006, pp. 170-171

³⁵ Fischer Ottó 29-es vadász lapja Vetsey Magda úrleánynak Aradra, în „Nagy Háború”, din 14 octombrie 2016

³⁶ Dângău Mare (în ungurește *Bánffydongó*) sat aparținător comunei Căpușu Mare (*Nagykapus*), județul Cluj – n.n., A.Ț.

³⁷ Șapte feciori, în „Biserica și Școala”, nr. 4, din 3 februarie 1918, p. 4

³⁸ Credința și vitejia românească, recunoscută de un comandant ungar, în „Biserica și Școala”, nr. 28, din 21 iulie 1918, p. 3

³⁹ „Aceștia sunt făuriți din aur și fier” – n.n., A.Ț.